

การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูทเวที
ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย:
การวิจัยเชิงคุณภาพแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล*

An Analysis of Gratitude among High School
Students: Grounded Theory Study

เจนจิรา แวงวรรณ* ดุษฎี อินทรประเสริฐ** และฐาศุภร์ จันประเสริฐ***
Janjira WANGWAN, Dusadee INTRAPRASERT and Thasuk JUNPRASERT

* นิสิตปริญญาเอก ** บัณฑิตวิทยาลัย
* * * * * สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
* Ph.D. Candidate, ** The Graduate School,
* * * * * Behavioral Science Research Institute,
Srinakharinwirot University, Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 15 พ.ค. 2566
รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 8 ก.ค. 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 13 มิ.ย. 2566
เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 17 ส.ค. 2566

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง ผลของโปรแกรมเสริมสร้างความกตัญญูทเวที
โดยการปรับพฤติกรรมปัญญาด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ: การวิจัยผสมผสานวิธี, สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2566.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาของความกตัญญูทศเวท 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์เงื่อนไขความกตัญญูทศเวทของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีประสบการณ์ความกตัญญูทศเวทจำนวน 10 คน ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงและมีเกณฑ์ในการเลือก และทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล โดยการให้รหัสข้อมูล เชื่อมโยงข้อมูลที่ให้รหัสแล้วเข้าด้วยกันเป็นกลุ่ม และเชื่อมข้อมูลที่จัดกลุ่มแล้วให้เกิดแนวคิดที่เป็นข้อเสนอทางทฤษฎี ผลการวิจัยพบว่า

1) ความกตัญญูทศเวทที่มีความหมายเชิงเนื้อหา มี 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ “การรู้จักคุณ” ของผู้อื่นที่ให้คุณประโยชน์แก่ตน และส่วนที่ 2 คือ “การตอบแทนคุณ” ต่อผู้มีบุญคุณโดยตรงและโดยอ้อมด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการรู้จักคุณนี้เกิดขึ้นเมื่อนักเรียนตระหนักรู้ว่า ตนเองเป็นผู้รับคุณประโยชน์ที่จัดเตรียมให้โดยผู้มีบุญคุณ และการรู้จักคุณนี้เองที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะทำการตอบแทนบุญคุณ โครงสร้างของความกตัญญูทศเวทที่ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านอารมณ์และด้านพฤติกรรมของความกตัญญูทศเวท โดยด้านอารมณ์ของความกตัญญูทศเวทที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมการตอบแทนต่อผู้มีบุญคุณ ประกอบด้วย 1) ความรู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งที่ได้รับ 2) ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณ และ 3) ความรู้สึกรักและผูกพันกับผู้มีบุญคุณ ส่วนด้านพฤติกรรมของความกตัญญูทศเวทที่แสดงออกได้ 4 วิธี คือ 1) การแสดงความขอบคุณด้วยกิริยาวาจา 2) การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้มีบุญคุณ 3) การพัฒนาตนเองตามความคาดหวังของผู้มีบุญคุณ และ 4) การแสดงพฤติกรรมเอื้อสังคม

2) เงื่อนไขความกตัญญูทเวทีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มี 2 ส่วน คือ เงื่อนไขภายนอกและเงื่อนไขภายใน เงื่อนไขภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว โรงเรียนและสังคม เงื่อนไขภายใน ได้แก่ 1) การตระหนักรู้คุณค่าของสิ่งที่ได้รับ 2) การตระหนักรู้ในความห่วงใยเอาใจใส่ 3) การตระหนักรู้ในความตั้งใจช่วยเหลือของผู้มีบุญคุณ และ 4) การตระหนักรู้ในความเสียสละของผู้มีบุญคุณ

ผลการวิจัยที่ได้นี้มีนัยสำคัญสำหรับการปฏิบัติงานของครูและนักการศึกษาในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความกตัญญูทเวที

คำสำคัญ: ความกตัญญูทเวที การรู้คุณค่า การตอบแทนคุณ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยเชิงคุณภาพแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล

Abstract

This study focuses on the analysis of gratitude content and the conditions that influence gratitude among high school students. A qualitative research methodology was employed, utilizing semi-structured interviews to collect and analyze data through a grounded theory approach. The key informants consisted of ten high school students with experience in gratitude, specifically from a Buddhist temple school. The selection of participants followed a purposive sampling and inclusion criteria-based approach. The data was examined using a grounded theoretical framework. This involved giving codes to the data, putting together the coded data into

thematic groups, and combining the grouped data to come up with theoretical propositions. The research findings reveal that gratitude structural meaning encompasses two aspects: the recognition of benefits received from others and the reciprocation towards benefactors, either directly or indirectly. Students become aware of being beneficiaries supported by benefactors, which triggers the desire to reciprocate. As a result, gratitude structure involves two dimensions: emotional and behavioral. The emotional dimension includes positive feelings towards received benefits, awareness of gratitude, and love and attachment towards benefactors. The behavioral dimension manifests in four ways: expressing gratitude through gestures and words, providing assistance to benefactors, personal development based on benefactors' expectations, and displaying prosocial behavior. The study identifies external and internal factors as influencing gratitude development among high school students. External factors encompass the family, school, and societal environment, while internal factors consist of awareness of the value of received benefits, empathy and compassion, intentionality of the benefactors, and recognition of benefactors' expenses. The research findings have significant implications for the practical work of teachers and scholars in designing learning activities to enhance gratitude.

Keywords: Gratitude, Grateful, Reciprocate, High School Student, Grounded Theory Study

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

ปัจจุบัน ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้สังคมมีแนวโน้มกลายเป็นสังคมปัจเจก ที่ส่งเสริมการแยกตัวจากส่วนรวมของปัจเจกบุคคล คนในสังคมแสวงหาทุกอย่างเพื่อความพอใจส่วนตัว ยึดถือตัวเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจคุณค่าของสรรพสิ่ง¹ เยาวชนที่ถูกหล่อหลอมในกระแสสังคมปัจจุบัน มีแนวโน้มเป็นปัจเจกชนนิยม ที่มีความคิดจำกัดอยู่แต่เรื่องของตนเอง หากมีใครให้ความช่วยเหลือหรือทำดีด้วย ก็มักมองไม่เห็นความดีของคนอื่น แม้ภายนอกจะดูเปี่ยมล้นด้วยอิสรภาพแต่ภายในจิตใจกลับว่างเปล่า ไร้หลักยึดเหนี่ยว เมื่อต้องเจอความผิดหวังในชีวิต ก็อาจจะทำให้คิดทำร้ายตนเองหรือผู้อื่น นำไปสู่ปัญหาทั้งของบุคคลและสังคมในที่สุดดังจะเห็นได้จากข่าวปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น วัยรุ่นอายุ 16 ปี ติดเกม แทงแม่จนได้รับบาดเจ็บสาหัส ต้องการให้แม่ตาย เพื่อตนเองจะได้มีชีวิตอิสระ² ลูกสาววัย 14 ร่วมมือกับแฟนหนุ่มวางแผนฆ่าแม่แท้ ๆ เพราะถูกขัดขวางความรัก³ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางตัดสินใจต่าง ๆ จากการมองเพียงด้านวัตถุภายนอก มองไม่เห็นความดีของคนอื่นที่มีต่อตนเอง จึงทำให้พบปัญหาความเสื่อมถอยของความกตัญญูกตเวทิตะของเยาวชน โดยเฉพาะระยยะวัยรุ่นได้บ่อยในปัจจุบัน ซึ่งอาจจะเนื่องจากเป็นช่วงวัยที่กำลังแสวงหาอัตลักษณ์ ต้องการความเป็นอิสระ รวมทั้งการได้รับอิทธิพลจาก

¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *วิชาชีพแห่งจิตตปัญญา: จากศีล 5 ถึงปรัชญาปารมิตา* (นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553), 18-20.

² “มอบตัวแล้ว ! ลูกวัย 16 แทงแม่สาหัส ลั่นตั้งใจจะฆ่าให้ตาย อยากมีชีวิตอิสระ,” *Kapook*, สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2564, <https://highlight.kapook.com/view/203267>.

³ “ซ็อกสังคม ด.ญ.14 ฆ่าแม่ บงการวางแผนแฟนหนุ่มวัย 16 พี่ชายสาหัส,” *ไทยรัฐออนไลน์*, สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2565, <https://www.thairath.co.th/news/local/central/2363512>.

กระแสทุนนิยม ทำให้วัยรุ่นมีแนวโน้มเป็นปัจเจกชนนิยม ไม่สนใจผู้อื่น พัฒนาความเห็นแก่ตัวและวัตถุนิยม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประสบการณ์ความรู้สึและการแสดงความกตัญญูกตเวทีย เป็นสาเหตุทำให้ความกตัญญูกตเวทียที่มีแนวโน้มลดลงในระยะวัยรุ่นมากกว่าช่วงวัยอื่น⁴ ซึ่งความกตัญญู (Gratitude) ในสาขาจิตวิทยาเชิงบวกนั้นเป็นคุณลักษณะที่เป็นจุดแข็ง (Character strength) และเป็นอารมณ์เชิงจริยธรรม (Moral affect) ที่มีบทบาทส่งเสริมความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม⁵ โดยมีหลักฐานจากผลการวิจัยเชิงประจักษ์ในวัยรุ่นที่สนับสนุนว่า ความกตัญญูมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพ การมองโลกในแง่ดี ความพอใจในชีวิต⁶ มีความสัมพันธ์ทางลบกับภาวะซึมเศร้า วัตถุนิยม ความอิจฉา⁷ มีบทบาทส่งเสริมให้บุคคลสร้างและรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม⁸ และมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมเพื่อคนอื่นหรือสังคมส่วนรวม⁹ จึงกล่าวได้ว่า ความกตัญญูเป็นแหล่งทรัพยากรที่ช่วยส่งเสริม

⁴ Takashi Naito, and Naoko Washizu, "Gratitude in Life-span Development: An Overview of Comparative Studies between Different Age Groups," *The Journal of Behavioral Science*, 14, no. 2, (May 2019): 86.

⁵ Robert A. Emmons, and Charles M. Shelton, "Gratitude and Science of Positive Psychology," *Handbook of Positive Psychology*, ed. C. R. Snyder and Shane. J. Lopez (New York: Oxford University Press, 2002): 460.

⁶ Jeffrey J. Froh, William J. Sefick., and Robert A. Emmons, "Counting Blessings in Early Adolescents: An Experimental Study of Gratitude and Subjective Well-Being," *Journal of School Psychology*, 46, no. 2, (April 2008): 213.

⁷ Jeffrey J. Froh et al., "Gratitude and the Reduced Costs of Materialism in Adolescents," *Journal of Happiness Studies*, 12, no. 2, (April 2011): 289.

⁸ Monica Y. Bartlett et al., "Gratitude: Prompting Behaviors That Build Relationships," *Cognition and Emotion*, 26, no. 2, (January 2012): 2.

⁹ Giacomo Bono, and Jason T. Sender, "How Gratitude Connects Humans to the Best in Themselves and in Others," *Research in Human*

ทั้งสุขภาวะส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม และการทำเพื่อคนอื่นและสังคมส่วนรวม ซึ่งเป็นบทบาทที่มีความสำคัญในการช่วยแก้ปัญหาของคนในสังคมปัจเจกชนนิยม

ในสังคมไทย แนวความคิดของความกตัญญูมีพื้นฐานจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา “ความกตัญญู” คือ การรู้คุณ หมายถึง ความเป็นผู้มีสติปัญญา รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นทำให้แก่ตน¹⁰ กตัญญูมักใช้คู่กับ “กตเวที” คือ การตอบแทนคุณ เมื่อบุคคลมีความกตัญญูรู้บุญคุณที่ผู้อื่นมีให้ตนแล้วยอมแสวงหาโอกาสตอบแทนบุคคลผู้มีพระคุณด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง ดังนั้นแนวคิดความกตัญญูในสังคมไทย จะหมายถึง “ความกตัญญูกตเวที” คือ การสำนึกบุญคุณหรืออุปการคุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่มีแก่ตนและการทำตอบแทนคุณด้วยการแสดงออกทางกายและทางวาจาอย่างถูกต้องเหมาะสม¹¹ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ถูกถ่ายทอดสู่เยาวชนชนด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน และองค์กรทางสังคม ซึ่งคำถามของงานวิจัยนี้คือ ในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม มีเงื่อนไขสำคัญใดที่ทำให้เยาวชนเกิดความกตัญญูกตเวทีขึ้น และภายในบุคคลมีกระบวนการเกิดความกตัญญูกตเวทีขึ้นได้อย่างไร ซึ่งคำตอบของคำถามเหล่านี้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการสร้างโปรแกรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความกตัญญูกตเวทีสำหรับเยาวชน

ด้วยผลการวิจัยเชิงประจักษ์สนับสนุนประโยชน์เชิงบวกของการปลูกฝังความกตัญญูดังกล่าว ปัจจุบันนักการศึกษา นักจิตวิทยา ให้ความสนใจศึกษาโปรแกรมเสริมสร้างความกตัญญูสำหรับเยาวชนในโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาของเรนซอร์และโอลิงเกอร์ สตีฟ ที่ทำการ

Development, 15, no. 3-4 (2018): 224.

¹⁰ พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, *มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า* (กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551): 226.

¹¹ อำนวย สงวนกลาง, “การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท,” *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 12), (มกราคม-ธันวาคม 2564): 112.

ศึกษาโดยทบทวนวรรณกรรมเชิงระบบและการวิเคราะห์เชิงอภิมาณ (Meta-analysis) ของงานวิจัยเกี่ยวกับผลลัพธ์ของโปรแกรมส่งเสริมความกตัญญู (Gratitude-based intervention outcomes) ที่ได้รับการตีพิมพ์จนถึงเดือนกันยายน 2014 (N = 20) ผลการวิจัยพบว่า ค่าความตรงเชิงพยากรณ์ของเครื่องมือที่ใช้วัดความกตัญญูที่ใช้ในงานวิจัยเหล่านั้น คือ GQ-6, GAC, VIA-Y, GRAT ค่อนข้างต่ำ และแบบวัดเหล่านั้นวัดความกตัญญูที่มีเนื้อหาตรงกันเพียง 22% ของความแปรปรวนทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นิยามหรือโครงสร้างของความกตัญญูที่ถูกศึกษาในงานวิจัยเหล่านั้นมีความแตกต่างกัน¹² เนื่องจาก นิยามความกตัญญูของการศึกษาเหล่านั้นถูกสร้างขึ้นมาจากการศึกษาทบทวนแนวคิดทฤษฎี และถูกตีความโดยอยู่บนพื้นฐานมุมมองของผู้วิจัย นอกจากนี้มีผลการศึกษาเชิงคุณภาพพบว่า ความกตัญญูในความเข้าใจตามประสบการณ์ของคนทั่วไปมีขอบเขตที่กว้างกว่าแนวคิดความกตัญญูที่นักวิจัยให้ความหมาย¹³ จึงเกิดคำถามว่า แนวคิดความกตัญญู รูปแบบความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมแสดงความกตัญญูของเยาวชนไทยในปัจจุบันนั้นเป็นอย่างไร จะเป็นสิ่งเดียวกับความกตัญญูที่นักวิจัยหรือสังคมไทยให้ไว้หรือไม่

แม้ว่าปัจจุบันจะมีงานวิจัยของไทยหลายชิ้นที่มีความพยายามในการพัฒนาส่งเสริมความกตัญญูทศวรรษสำหรับเยาวชน แต่นิยามความกตัญญูทศวรรษของงานวิจัยเหล่านั้นมาจากการวิจัยเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไม่ได้ศึกษาและสร้างขึ้นด้วยข้อมูลที่มาจากกลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัย¹⁴

¹² Tyler L. Renshaw, and Rachel M. Olinger Steeves, "What Good Is Gratitude in Youth and Schools? A Systematic Review and Meta-analysis of Correlates and Intervention Outcomes," *Psychology in the School*, 53, no. 3, (March 2016): 300.

¹³ Patty Hlava, and John Elfers, "The Lived Experience of Gratitude," *Journal of Humanistic Psychology*, 54, no. 4, (October 2014): 434.

¹⁴ นवलล่อ วรชิตา, "ผลของโปรแกรมพัฒนาการแสดงความกตัญญูทศวรรษของเด็กไทย," (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550): 57.

มีงานวิจัยที่ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยแหล่งข้อมูลมาจากหลายกลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในเชิงนโยบายเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทิต¹⁵ แต่ยังไม่พบบงานวิจัยที่ทำการศึกษาคำการเรียนรู้ความกตัญญูกตเวทิตด้วยข้อมูลจากกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย ซึ่งมีหลักฐานจากการศึกษาเชิงคุณภาพสนับสนุนว่า อารมณ์ความรู้สึกจากประสบการณ์จริงของผู้เข้าร่วมวิจัยมีความกว้างกว่านิยามที่ผู้วิจัยสร้างมาจากการประมวลเอกสาร

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษา นิยามและเงื่อนไขของความกตัญญูกตเวทิต เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความกตัญญูกตเวทิตซึ่งเป็นคุณลักษณะที่เป็นจุดแข็งสำหรับเยาวชน ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่อยู่ในระยะวัยรุ่นตอนกลาง โดยนำระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบการวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded theory approach) มาใช้ในการศึกษาทำความเข้าใจ ความหมาย รูปแบบการรู้คิด ความรู้สึก และพฤติกรรมการแสดงความกตัญญูกตเวทิต รวมทั้งเงื่อนไขของความกตัญญูกตเวทิต ที่มาจากประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้เข้าร่วมวิจัย และสร้างข้อสรุปเชิงแนวคิดทฤษฎีที่มีฐานมาจากข้อมูลของผู้เข้าร่วมวิจัยโดยตรง ซึ่งได้ความรู้ ความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ความกตัญญูกตเวทิตในแงุ่มที่ลุ่มลึกในการสร้างแบบวัดความกตัญญูกตเวทิตที่มีความเที่ยงตรงและการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความกตัญญูกตเวทิตที่มีประสิทธิผล

¹⁵ เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา, “การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทิตเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ,” *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, ปีที่ 7, ฉบับที่ 1, (มกราคม-เมษายน 2565): 167.

2. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาของความกตัญญูตเวที
- 2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์เงื่อนไขของความกตัญญูตเวทีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded theory) มีหลักการสำคัญคือ มโนทัศน์ สมมติฐาน และกรอบแนวคิด สำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาจะต้องมาจากข้อมูลหรือจากปรากฏการณ์ที่ศึกษานั้นโดยตรง คำว่า “ทฤษฎี” ของวิธีการวิจัยนี้มักหมายถึงมโนทัศน์หรือกรอบแนวคิดสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยทำการศึกษา ทฤษฎีจะถูกค้นพบ พัฒนา และได้รับการตรวจสอบจากการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษานั้น ๆ อย่างเป็นระบบ โดยมีวิธีวิจัยดังนี้ 1) การเลือกกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ร่วมวิจัย มักใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) หมายถึง การเลือกตัวอย่างหรือผู้เข้าร่วมวิจัยที่น่าจะให้ความกระจ่างในประเด็นหรือมโนทัศน์ที่ต้องการศึกษา 2) การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูลให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน ทำได้หลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การอภิปราย และการสังเกต 3) การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก คือ การให้รหัสขั้นต้น (Initial coding) คัดเลือกเอาเฉพาะข้อความในข้อมูลที่เห็นว่าน่าสนใจ เป็นประโยชน์เพื่อการพัฒนาทฤษฎี แล้วให้รหัสเป็นคำหรือวลีสั้น ๆ แทนความหมายในข้อความที่เลือก ขั้นตอนที่สองคือ การให้รหัส

เน้นประเด็น (Focused coding) เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลที่ให้รหัสแล้วเข้าด้วยกันให้เป็นกลุ่มตามความสัมพันธ์ที่รหัสเหล่านั้นมีต่อกัน ขั้นตอนที่สาม คือ การเชื่อมประเด็นที่สำคัญที่ได้ในขั้นตอนที่ผ่านมาและสร้างข้อเสนอเชิงทฤษฎี หรือ สมมติฐาน สำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา และคัดเลือกข้อเสนอเชิงทฤษฎี ที่ดีที่สุดมาตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มีอยู่ ด้วยการสุ่มเชิงทฤษฎีเพื่อให้ได้ข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่ดีที่สุดเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นที่จะถูกเลือกเป็นทฤษฎีจากข้อมูล และขั้นตอนต่อจากนั้นเป็นการนำเสนอข้อสรุปในเชิงแนวคิดหรือทฤษฎี ซึ่งอาจจะแสดงเป็นภาพจำลองทางความคิด สำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา¹⁶

3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีประสบการณ์ความกตัญญูกตเวทิจำนวน 10 คน ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาแห่งหนึ่งในจังหวัดอ่างทอง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีเกณฑ์คัดเข้า (Inclusion criteria) ดังนี้ 1) กำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 2) นักเรียนมีบิดามารดาหรือผู้ปกครองเลี้ยงดู 3) นักเรียนมีประสบการณ์ของความกตัญญูและการแสดงพฤติกรรมความกตัญญูกตเวทิต่อผู้ให้อุปการคุณ โดยใช้การประเมิน 2 วิธี คือ ประเมินโดยครูผู้สอนและแบบคัดกรองความกตัญญูกตเวทิจ

3.3 พื้นที่ที่ศึกษา เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย มีนักเรียน 2 กลุ่มคือ นักเรียนหอพัก และนักเรียนชุมชน โรงเรียนสนับสนุนค่าเล่าเรียนให้ทุกคนเรียนฟรี มีอาหาร 3 มื้อ รถรับส่ง เครื่องแบบ อุปกรณ์การศึกษา และทุนการศึกษาต่อ ดังนั้นจึงมีความคาดหวังว่านักเรียนของโรงเรียนที่ได้รับโอกาสเล่าเรียน

¹⁶ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ, *กระบวนการค้นคว้าสร้างสรรคินิยม หลากหลายรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์* (ปทุมธานี: โอเดียนา ลีน มีเดีย โซลูชั่น, 2565), 108-114.

ได้รับความช่วยเหลือจากโรงเรียน ได้เห็นความลำบากของผู้ปกครองที่ทำงาน เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว จะนำไปสู่การมีประสบการณ์ความกตัญญูทเวทภายใน ครอบครัวและโรงเรียน

3.4 เครื่องมือการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ช่วยตรวจสอบแล้วปรับปรุงแก้ไข หลังจากนั้นได้ทำการทดลองใช้ก่อนจะนำไปเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ประเด็นสำคัญของการสัมภาษณ์คือ ความเข้าใจต่อความกตัญญูทเวทที่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการกระทำของผู้มีพระคุณ พฤติกรรมการแสดงความกตัญญูทเวท และเงื่อนไขของการเกิดความกตัญญูทเวท

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามรูปแบบ

การสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded theory approach) จากบทสัมภาษณ์นักเรียนจำนวน 10 คน โดยเริ่มด้วยถอดคำให้สัมภาษณ์และการกำหนดรหัสขั้นต้น (Initial coding) เพื่อจำแนกข้อมูลที่พิจารณาว่า มีความเกี่ยวข้องกับ ความหมายและเงื่อนไขความกตัญญูทเวท แล้วทำการจัดกลุ่มของประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกัน (Focused coding) และทำการเชื่อมโยงและหารูปแบบความสัมพันธ์ที่น่าจะเป็นระหว่างประเด็นสำคัญ สรุปและตีความ สร้างคำอธิบายเชิงทฤษฎี และคัดเลือกเอาข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่ดีที่สุดไปตรวจสอบกับแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่ และตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของความหมายและเงื่อนไขของความกตัญญูทเวทที่ได้โดยอยู่ภายใต้การให้คำชี้แนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาของความกตัญญูทเวที พบว่า ความหมายของความกตัญญูทเวที ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง คือ “การรู้คุณ” ของผู้อื่นที่ให้คุณประโยชน์แก่ตน และส่วนที่สอง คือ “การตอบแทนคุณ” ต่อผู้มีบุญคุณโดยตรงและโดยอ้อมด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการรู้คุณนี้เกิดขึ้นเมื่อนักเรียนตระหนักรู้ว่า ตนเองเป็นผู้รับคุณประโยชน์ที่จัดเตรียมให้โดยผู้มีบุญคุณ และการรู้คุณนี้เองที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะทำการตอบแทนบุญคุณ ดังคำที่กล่าวว่า

“เราได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่นแล้วเราควรจะมีจิตสำนึกว่าเราควรจะตอบแทนพระคุณของเขา ในสิ่งที่เขาช่วยมา หรือสิ่งอื่นที่เขาเกิดปัญหา เราก็ควรจะช่วยเหลือเขา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

“กตัญญู คือ เรารู้คุณค่ะ เหมือนกับพ่อแม่อย่างนี้ เขาเลี้ยงเรามาตั้งแต่เด็กนะค่ะ เราก็เหมือนกับรู้ว่าเขาให้ความรัก เขาให้ทุกอย่างกับเราแบบนี้ค่ะ ส่วนกตเวที หนูคิดว่าน่าจะเป็นการตอบแทนบุญคุณของเขาค่ะ หนูคิดว่าสองคำนี้ถ้าแยกกันมันก็ไม่สมบูรณ์ มันต้องรวมกัน เป็นรู้คุณ และก็จะสามารถตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ได้ ของคุณครูที่อบรมสั่งสอนให้ความรู้เรา และก็คนอื่น ๆ ด้วยค่ะที่มาช่วยเหลือ เรากลับบ้านไปเราไปทำงานบ้าน ไปช่วยเขาเก็บกวาดล้างจาน หรือไปช่วยเขาทำไร อันนี้ถือว่าเป็นการกตัญญู ถ้าเป็นคุณครูเราก็ช่วยเขาถือของ เพราะว่าเขามาให้ความรู้เรา หรือว่าจะเป็นในวันครูเราก็ทำพานให้แบบนี้ เอาดอกไม้ธูปเทียนให้ มันก็ถือเป็นการขอบคุณ แล้วก็ถือเป็นการแทนคุณ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

“ความกตัญญูทเวทีก็คือ การไม่ลืมบุญคุณผู้มีพระคุณ ไม่ว่าจะพ่อแม่ ครู หรือว่าคนที่คอยสนับสนุนเรา ถ้าเรามีโอกาสเราก็พร้อมที่จะตอบแทน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า “การรู้คุณ” เป็นสภาวะภายในจิตใจของบุคคลที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการตอบแทนผู้มีบุญคุณ ซึ่งสามารถเทียบเคียงได้กับ “เวทนา ปัจจยา ตัณหา” ที่หมายถึง ความรู้สึกกระตุ้นให้เกิดความอยาก (Desire) ในปฏิจจสมุปบาท 5 ชั้น จากทั้งหมด 11 ชั้นที่สารوخ บัควศรี ได้นำมาอธิบายเกี่ยวกับการเกิดค่านิยมและเจตคติ กล่าวคือ ชั้นที่ 1 ผัสสะ ปัจจยา เวทนา คือ การได้ประสบ หรือ สัมผัส กระตุ้นให้เกิดความรู้สึก ชั้นที่ 2 เวทนา ปัจจยา ตัณหา คือ ความรู้สึก กระตุ้นให้เกิดความอยาก ชั้นที่ 3 ตัณหา ปัจจยา อุปาทาน คือ ความอยากกระตุ้นให้เกิดความยึดมั่นเป็นค่านิยม ชั้นที่ 4 อุปาทาน ปัจจยา ภพ คือ ค่านิยมกระตุ้นให้เกิดสภาวะรุ่มร้อนหรือพร้อมอยู่ในใจแต่ยังไม่แสดงออกเป็นเพียงความโน้มเอียง นั่นก็คือเป็นเจตคติ และชั้นที่ 5 ภพ ปัจจยา ชาติ คือ เจตคติกระตุ้นให้เกิดการกระทำที่ปรากฏออกมาภายนอก (Action)¹⁷ จึงกล่าวได้ว่า การรู้คุณที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการตอบแทนคุณที่นักเรียนกล่าวถึง เป็นความรู้สึก หรือ “สภาวะอารมณ์” ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์เกี่ยวกับความกตัญญูคตเวที และความรู้สึกนั้นกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะแสดง “พฤติกรรม” การตอบแทนคุณ

1. อารมณ์ของความกตัญญูคตเวที : การรู้คุณ เมื่อตระหนักรู้ว่าตนเป็นผู้รับคุณประโยชน์จากการกระทำอันมีน้ำใจของผู้อื่นหรือสิ่งอื่น นักเรียนรายงานความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้น ความรู้สึกแรกที่เกิด คือ ความรู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งที่ได้รับ และเมื่อคิดใคร่ครวญถึงที่มาของสิ่งที่ได้รับ คือ การกระทำของผู้มีบุญคุณที่ตั้งใจมุ่งให้คุณประโยชน์แก่นักเรียน จึงเกิดความรู้สึกสำนึกในบุญคุณ และยกผู้มีบุญคุณไว้ในฐานะพิเศษ มีความรู้สึกรัก ผูกพันและห่วงใยในสุขภาวะของผู้มีบุญคุณ ดังนี้

1.1 ความรู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งที่ได้รับ คือ ความรู้สึกที่ดีต่อผลทางบวกที่ตนเองได้รับจากการกระทำของผู้มีบุญคุณ มีความรู้สึกต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

¹⁷ สารوخ บัควศรี, *จริยธรรมศึกษา* (กรุงเทพมหานคร: ครุสภา, 2526), 22-24.

1) **รู้สึกดีใจที่ห่วงใย ไม่ทอดทิ้ง** คือ ความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ว่าคุณได้รับความห่วงใย การดูแล อยู่เคียงข้างไม่ทอดทิ้งให้รู้สึกโดดเดี่ยว ดังคำกล่าวที่ว่า

“หนูรู้สึกดีใจค่ะ เหมือนกับว่าถึงแม่แม่จะไม่ได้อยู่กับเราแต่แม่ก็ไม่เคยทอดทิ้งเรา ท่านคอยซัพพอร์ตหนูตลอด ไข่ค่ะ เหมือนหนูไม่มีโทรศัพท์ พอท่านมีท่านก็จะซื้อให้ เหมือนท่านคอยซัพพอร์ตหนูเรื่องการเรียน การใช้ชีวิตตลอด” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“รู้สึกว่าเขาห่วงใยเราตลอด และก็เหมือนเขาไม่ทิ้งเรา เขาเป็นที่พึ่งทางใจอย่างเต็มที่เรารู้สึกว่าเราไม่ได้อยู่ตัวคนเดียว ถึงแม้ว่าเราจะอยู่ไกลบ้าน บางครั้งปัญหาบางเรื่องเราไม่สามารถคุยกับเขาได้ แต่เราสามารถโทรไปคุยกับเขายังได้ยินเสียงค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

2) **รู้สึกอบอุ่นใจที่เอาใจใส่เหมือนคนในครอบครัว** คือ ความมั่นคงทางใจที่เกิดจากการได้รับความเอาใจใส่เหมือนเป็นคนในครอบครัว ดังคำที่กล่าวว่า

“หนูนึกถึง พี่สะใภ้ เพราะว่าหนูเห็นพี่เขามาตั้งแต่เด็ก แล้วพี่เขาเป็นทุกอย่าง ก็คือ เหมือนเป็นทั้งพี่สาว และก็เป็นที่แม่ (เสียงเครือ น้ำตาไหล) เป็นคนดูแล เป็นเพราะ ไม่ได้อยู่กับแม่ พี่เขาทำให้เรารู้สึกอบอุ่นเหมือนเราได้อยู่กับแม่ของตัวเอง ก็ตั้งแต่เด็ก พี่สะใภ้เป็นคนซักผ้า อาบน้ำให้ บางทีไม่สบาย ติ๋มไม่ยอมกินข้าว พี่เขาก็เป็นคนป้อน ก็เป็นคนเช็ดตัว หายามาให้ ถ้าพี่เขาไม่วาง พี่เขาออกไปทำไร่ เดี่ยวตอนเที่ยงพี่เขาก็จะกลับมาดูแล มาทำกับข้าวให้เรากิน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“ก็คือบางครั้งที่คุณตาคุณยายอาจจะไม่ว่าง หรือมีงาน ท่านก็จะมารับเราไปอยู่ด้วย ดูแล เพราะว่าท่านมีบ้านอีกหลังหนึ่งคือบ้านของแฟน ท่านก็จะพาเราไปอยู่ที่นั่น แล้วแฟนท่านก็จะทำโน่นทำนี่ให้เรา ก็เหมือนอยู่กันเป็นครอบครัว บางครั้งก็ให้ตั้งค์ คนที่บ้านแฟนท่านก็เอ็นดูเรา ให้ตั้งค์ ดูแล ชื่อของให้

เพราะท่านรู้จักเราตั้งแต่เล็ก ๆ ก็มีความสุขมาก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)

3) **รู้สึกโชคดีที่มีกัลยาณมิตรช่วยเหลืออย่างจริงใจ** คือ ความยินดีที่เกิดจากการรับรู้ว่ามีผู้อื่นทำเพื่อช่วยเหลือให้นักเรียนได้รับประโยชน์ ด้วยความปรารถนาดีอย่างจริงใจ ดังคำที่กล่าวว่า

“รู้สึกโชคดีค่ะ เพราะว่าเขามาสอนเต็มที่มาก สอนทุกอย่าง มีเทคนิคต่าง ๆ ก็สอนแบบไม่เสียตายความรู้ของเขาเลยคะ เขาไม่ได้ตังค์ เขาก็มาสอน แล้วก็สอนเหมือนไม่เสียตายความรู้ ก็รู้สึก โชคดีที่เขาเอ็นดูเรา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

“หนูรู้สึกว่เอาเรามีเพื่อนอย่างงี้ดีมากเลยนะ อะไรที่เราไม่รู้เขาก็สอนเราหมดเลย แล้วก็แบบว่าเขาก็ช่วยเหลือเราตลอดจนถึงทุกวันนี้คะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5)

1.2 **ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณ** คือ ความซาบซึ้ง ขอบคุณผู้มีบุญคุณที่เกิดจากการตระหนักรู้ในคุณค่าของสิ่งที่ได้รับ การกระทำที่เอาใจใส่ เสียสละเพื่อให้คุณประโยชน์แก่นักเรียนของผู้มีบุญคุณ ดังต่อไปนี้

1) **รู้สึกซาบซึ้งใจในความเอาใจใส่** คือ ความซาบซึ้งใจที่เกิดขึ้นเมื่อตระหนักถึงความเอาใจใส่ของผู้มีบุญคุณในการให้ความช่วยเหลือ ให้คุณประโยชน์แก่นักเรียน ดังคำที่กล่าวว่า

“เขาก็ดีกับหนู เวลาหนูไม่มีอะไร หนูยังไม่ได้เอ่ยปากขอ เขาก็ให้ตังค์มา เป็นค่าขนมให้เราไปกิน เวลาหนูจะมาเรียนก็ เหมือนกับพี่ชายเขาก็ให้ตังค์เรามาแล้วเหมือนกับไม่ยากให้แม่หลวงให้ตังค์เรามาอีก เขาก็แอบเอาให้หนูรู้สึกซาบซึ้งใจ เขาดูแลหนูกับน้อง ก็ไม่เชิงดูแลคะ แต่ว่าเขาเหมือนใส่ใจหนูกับน้องเหมือนกับลูกของตัวเอง ก็คือ เมื่อเขาได้อะไรเขาก็จะให้พวกหนูมาเหมือนกัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“หนูรู้สึกดีใจแล้วก็ซาบซึ้งในสิ่งที่ครูเขาให้พวกหนูทำ คือตั้งแต่หนูเรียนมา หนูอยู่ ม. 1 ครูเขาให้หนูช่วยทำงานเกี่ยวกับเอกสารห้องสมุด ก็คือจัด

หนังสือ หางานให้เราทำ แล้วทำให้เรามีความสามารถในด้านใดด้านหนึ่ง ก็คือในสิ่งที่เราไม่เคยทำแล้วเขาก็ให้เราทำ แล้วก็ทำให้เราทำได้ในสิ่งที่ครูเขาให้ทำ แล้วครูเขาช่วยสอนแล้วก็ช่วยให้ประสบการณ์กับเราค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8)

2) รู้สึกขอบคุณในความเสียสละ คือ การขอบคุณผู้มีบุญคุณที่เสียสละร่างกาย ยอมลำบาก เสียสละเวลา ทรัพย์สิน เงินทอง เพื่อทำคุณประโยชน์ให้แก่นักเรียน ดังคำที่กล่าวว่า

“ดีใจเหมือนกันแต่ว่าหนูรู้สึกว่าคุณสงสารพี่เขาต้องเสียสละเพื่อครอบครัวแบบนี้ พี่สาวคนโต เพราะว่าพี่สาวก็ทำงานเหนื่อยแล้วก็หาเงินให้พวกหนูอีก ทั้งหนู ทั้งพี่ชาย ทั้งน้อง ๆ อีก ก็คือหนูมีความตั้งใจของหนูคือ หนูอยากจะทำเงินหนึ่งก้อนแล้วก็ให้พี่สาวเขาได้เรียนต่อ สิ่งพี่สาวชอบค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8)

“สงสารพ่อกับแม่ค่ะ ที่เขาดูเราจนกว่าจะมาเป็นเราในวันนี้ท่านต้องเหนื่อย รู้สึกขอบคุณแล้วก็ดีใจที่ได้มาเป็นลูกพ่อกับแม่ (เงียบ น้ำตาคลอ) หนูเกิดมาเลยเนี่ย พ่อกับแม่ทำงานวิ่งรถขนอิฐบล็อก ซึ่งเป็นงานที่เหนื่อยมากแล้วในขณะนั้นที่ท้องหนูก็ทำงานไม่ได้ เพราะถ้าเราไม่ทำงานก็ไม่มีเงิน ก็ตอนนั้นเราก็ยังเด็กมาก ๆ เป็นทารกที่ร้องบอ่ย ท่านก็ต้องเหนื่อยมาก ๆ แน่ ๆ ค่ะ เพราะทำงานไปด้วยแล้วเลี้ยงหนูไปด้วย ท่านก็ต้องสละเวลาตรงนั้นมาดูแลหนูไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อน ก็เลี้ยงหนูจนโตมา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)

3) รู้สึกขอบคุณที่ทำให้ได้รับสิ่งที่ดี คือ การขอบคุณผู้มีบุญคุณที่ทำให้ได้รับสิ่งดี ๆ มีคุณค่า เป็นประโยชน์สำหรับนักเรียน ดังคำกล่าวที่ว่า

“ความรู้สึกคือรู้สึกขอบคุณท่านที่ทำให้มีผมทุกวันนี้ ท่านคือคนที่ให้กำเนิดผม มีบุญคุณกับผมมาก ทำให้ผมได้มาเจอตายายที่คอยดูแลผมมาอย่างดีครับ ก็ขอบคุณท่านทั้งสองคนครับ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

“รู้สึกขอบคุณค่ะ แล้วก็รู้สึกดีใจและก็ตื่นเต้นใจที่มีสถานที่..ที่มีสถานสงเคราะห์นี้ทำให้เด็กที่ด้อยโอกาสได้มาศึกษาเล่าเรียนโรงเรียนวัดสระแก้ว

หนูมาอยู่ที่นี้นานมาก เขาดูแลหนูหรือเด็กคนอื่น ๆ ที่ไม่มีโอกาสที่จะศึกษา มาเรียนที่นี่ก็ได้ทั้งอาหารการกิน แล้วก็การศึกษาที่ดี ได้ความรู้ที่มากขึ้นมากกว่า ตอนที่เรายู่ที่บ้านที่อยู่บนดอย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)

1.3 ความรู้สึกรักและผูกพันกับผู้มีบุญคุณ เมื่อนักเรียนมีความรู้สึกซาบซึ้ง ขอบคุณในการกระทำของผู้มีบุญคุณ ผู้มีบุญคุณได้ถูกยกให้อยู่ในฐานะคนพิเศษที่นักเรียนมีความรู้สึกต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) รู้สึกผูกพันกับผู้มีบุญคุณ คือ ความมีใจพะวงคิดถึงผู้มีบุญคุณ เอื้ออาทร ห่วงใยในสภาวะ ประารถนาให้ผู้มีบุญคุณไม่มีความทุกข์ มีความสุข ดังคำกล่าวที่ว่า

“พี่เขาก็คงจะเป็นความผูกพันของหนูกับพี่เขาด้วย อยู่มาตั้งแต่เด็กจนโตกับพี่เขา หนูอยากดูแลพี่เขาตอบ ไข่คะ เหมือนกับถ้าอนาคตถ้าเกิดว่าตัวหนูมีอาชีพมั่นคงนะคะ หนูอยากดูแลพี่สะใภ้ พี่ชาย หนูอยากให้อะไร ๆ หลาน ๆ ของพี่สะใภ้ได้ดี (ร้องไห้)” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“มันคือความผูกพันด้วยคะ หนูรู้สึกว่าพวกท่านคือคนที่สำคัญของเราคะ รู้สึกว่าบางครั้งหนูก็ไม่อยากให้ทำเพราะว่าท่านก็เหนื่อยมาเยอะแล้วคะ แต่จริง ๆ หนูคิดว่าหนูจะไม่เรียนต่อ เพราะว่าหนูจะกลับไปช่วยท่านบ้าง แต่ว่าท่านก็บอกว่าให้หนูเรียนต่อเลยเดี๋ยวท่านหาเงินส่งให้ แต่ว่า หนูก็บอกกับตัวเองว่า เราต้องหาเงินด้วยตัวเอง ให้ได้ก่อน ถ้ามันไม่พอหรือมันจำเป็นที่เราไม่มีจริง ๆ แล้วก็ค่อยไปขอท่านก็ได้คะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8)

2) รู้สึกรักผู้มีบุญคุณ คือ ความรักใคร่ ยอมรับอย่างไม่มีเงื่อนไข ห่วงใย ต้องการอยากให้ผู้มีบุญคุณมีความสุข ไม่มีความทุกข์หรือผิดหวัง ดังคำที่กล่าวไว้ว่า

“เป็นความรู้สึกที่เราขอบคุณท่าน เรารักท่าน ท่านทำสิ่งที่ท่านเต็มใจทำ ท่านทำด้วยความรัก ถึงแม้ท่านจะดุเราบ้างแต่ท่านก็จริงใจ ท่านดูที่เราทำผิดเราก็ควรยอมรับ ท่านสั่งสอนเรา ก็ควรรับฟังและนำไปปรับใช้ก็คือมี

ความรักและความผูกพันกับท่านครับ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

“ก็รักท่านมากค่ะ แล้วก็ห่วงทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นสุขภาพ หรือที่ท่านทำงานหนัก เพราะถ้าท่านเป็นอะไรไปขึ้นมาเราจะต้องเสียใจเพราะยังไม่ได้ตอบแทนพระคุณท่านเลย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เมื่อนักเรียนตระหนักถึงว่าตนเป็นผู้รับคุณประโยชน์ที่ผู้อื่นจัดเตรียมให้ จะมีความรู้สึกหลาย ๆ อย่างเกิดขึ้น ซึ่งความรู้สึกเหล่านั้นมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ เมื่อเกิดความรู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งที่ได้รับ ทำให้มีความรู้สึกสำนึกในบุญคุณและความรู้สึกรักและผูกพันกับผู้มีบุญคุณตามมา ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เชื่อมโยงตนเอง “กับ” ผู้อื่น และทุกความรู้สึกของความกตัญญูที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอารมณ์เชิงบวก

2 พฤติกรรมการแสดงความกตัญญูกตเวที: การตอบแทนคุณ
หมายถึง การแสดงพฤติกรรมการตอบแทน หรือความตั้งใจที่จะกระทำการตอบแทนต่อผู้มีบุญคุณเมื่อมีโอกาสในอนาคต โดยกระทำตอบแทนต่อผู้มีบุญคุณโดยตรง หรือทำการตอบแทนทางอ้อมด้วยการแสดงพฤติกรรมเอื้อสังคม (prosocial behavior) ซึ่งสรุปพฤติกรรมการแสดงความกตัญญูกตเวทีได้ 4 กลุ่ม ดังนี้คือ

2.1 การแสดงความขอบคุณด้วยกริยา วาจา คือ การแสดงความขอบคุณด้วยการพูด การเขียน อากัปกิริยาที่เป็นสัญลักษณ์การแสดงความขอบคุณ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ในวันเกิดของเขาก็จะทำการดอวยพรให้ จะเขียนความรู้สึกว่า เขามาสอนเราเรารู้สึกขอบคุณเขาแบบนี้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

“ทุกครั้งผมก็จะขอบคุณก่อน ไหว้แล้วก็ขอบคุณแล้วก็บอกว่า จะไม่ลืมบุญคุณ ขอบคุณท่านที่ทำให้เรามีทุกวันนี้ได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

“ครั้งหนึ่งก็อยากไปกราบท่าน ขอบคุณท่านที่ทำให้เรามีทุกวันนี้ได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

2.2 การให้ความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมแก่ผู้มีบุญคุณ คือ การช่วยเหลือผู้มีบุญคุณในเรื่องที่ปรากฏเห็นได้ง่าย ๆ เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้มีบุญคุณ เช่น ช่วยทำงานแบ่งเบาภาระ ดูแลให้ความสะดวกสบาย ให้สิ่งของที่ต้องการ การให้กำลังใจ เป็นต้น ดังคำที่กล่าวว่า

“ตอนคุณพ่อไม่อยู่หนูก็จะช่วยคุณแม่ทำงานบ้านและก็ขับรถไปส่งคุณแม่ และก็ช่วยคุณแม่ทำไรกันสองคน ก็เป็นการแบ่งเบาภาระของคุณแม่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

“หนูก็จะซื้อบ้านให้สักหลังคะ แล้วก็ซื้อบ้านในเมืองที่ใกล้ ๆ ที่หนูทำงานด้วยคะ แล้วก็ถ้าหนูทำงานเสร็จ หนูก็กลับมาหาพ่อแม่ แล้วก็ทำอาหารให้ แล้วก็อยู่กับพ่อแม่ เลี้ยงดูพ่อแม่คะ แล้วก็สมมติพ่อแม่อยากได้อะไรหนูก็ให้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6)

2.3 การพัฒนาตนเองตามความคาดหวังของผู้มีบุญคุณ คือ ความพยายามปรับปรุงความสามารถ ศักยภาพของตนเองให้ดีขึ้นเพื่อให้ผู้มีบุญคุณพึงพอใจ สบายใจ เช่น เป็นเด็กดี ตั้งใจเรียน ประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น ดังคำที่กล่าวว่า

“แต่ก่อนหนูจะเป็นคนที่ไม่ตั้งใจเรียนแต่พอเราเห็นสิ่งที่พ่อแม่ทำแล้วเราก็ตั่งใจเรียน เรียนให้เก่งให้ได้ มีงานทำจะได้ตอบแทนพ่อแม่เขาแต่ว่าตอนนี้เหมือนเรายังไม่มีตั้งค์ ึ่งนสิ่งที่เราทำได้ก็คือเป็นเด็กดี แล้วก็ตั้งใจเรียนคะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

“เขาผลักดันให้เราเรียนจบสูง ๆ จะได้มีงานทำ หนูอยากทำให้มันสำเร็จให้เขาภูมิใจในตัวเราว่าเราทำสำเร็จ เราเป็นพลเมืองดีของสังคม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

2.4 การแสดงพฤติกรรมเอื้อสังคม คือ พฤติกรรมที่ผู้แสดงตั้งใจจะช่วยเหลือผู้อื่น ตั้งใจทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทนเพื่อเป็นการตอบแทนต่อคุณประโยชน์ที่ได้รับจากผู้มีบุญคุณ เช่น การช่วยดูแลน้อง

ให้ความรู้แก่รุ่นน้อง บริจาคสิ่งของที่จำเป็น ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่กำลังประสบความลำบากในสังคม เป็นต้น ดังคำที่กล่าวว่า

“คิดว่าถ้าเกิดต่อไปวันหนึ่งผมมีโอกาสเจอคนที่เหมือนผม ผมก็จะช่วยเหลือ ช่วยเหลือโดยไม่คิดอะไรตอบแทน ก็คือเหมือนเขาต้องการอะไรผมก็จะคอยช่วยเหลือเขา ถ้าเขาขาดโอกาส” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

“สิ่งที่อยากจะตอบแทนโรงเรียนนี้คือ อยากจะกลับมาบริจาคของให้ที่นี่ ปรับปรุงที่นี่ แล้วก็กลับมาทำที่นี่ให้คงอยู่ตลอดไป ให้น้อง ๆ รุ่นต่อไปได้มาเรียน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)

จากคำกล่าวข้างต้นชี้ว่า บุคคลผู้มีความกตัญญูจะกระทำการตอบแทนหรือตั้งใจที่กระทำตอบแทนคุณด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความคิด สติปัญญา ความสามารถของของตน โดยมีเป้าหมายทำเพื่อสุขภาวะทางกายและจิตใจของผู้มีบุญคุณ ตั้งแต่วิธีการง่าย ๆ เช่น การพูดขอบคุณ การช่วยเหลือทางกาย การให้กำลังใจ ตลอดจนการปฏิบัติตน พัฒนาตนตามความคาดหวังของสังคมเพื่อให้ผู้มีบุญคุณสุขใจ และในบางคนได้สร้างสรรค์วิธีการตอบแทนคุณโดย การเป็นผู้ส่งเสริมสุขภาวะแก่คนอื่นด้วยการแสดงพฤติกรรมเอื้อสังคม (Prosocial behavior) กับบุคคลที่สาม

4.2 ผลการศึกษาวิเคราะห์เงื่อนไขความกตัญญูทเวทีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย เงื่อนไขของความกตัญญูทเวที หมายถึง หลักการหรือข้อตกลงที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทาง ความเข้มของความกตัญญูทเวทีซึ่งประมวลจากประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูทเวทีของนักเรียนผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1 เงื่อนไขภายนอก หมายถึง สถานการณ์ที่อยู่แวดล้อมรอบตัวบุคคลที่ส่งผลทำให้ความรู้สึกและพฤติกรรมการแสดงความกตัญญูทเวทีของบุคคลเปลี่ยนแปลงจากไม่มีเป็นมี หรือจากมีน้อยเป็นมีมากขึ้น ดังนี้คือ

1.1 สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว หมายถึง สถานการณ์ภายในครอบครัวที่นักเรียนได้สัมผัส รับรู้ข้อมูลแล้วส่งผลทำให้นักเรียนเกิดมีความกตัญญูทศเวท หรือมีความกตัญญูทศเวทที่มากขึ้น ได้แก่

1) การมีตัวแบบความกตัญญูทศเวทของคนในครอบครัว คือ การสังเกตตัวแบบที่เป็นสมาชิกในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ พี่น้อง หรือญาติแสดง ความกตัญญูทศเวทต่อผู้มีบุญคุณ แล้วเกิดการเรียนรู้ความกตัญญูทศเวท ดังคำ ที่กล่าวว่า

“แล้วน้ำหนักก็เหมือนกันคะ ช่วยเหลือครอบครัวมาตั้งแต่เด็ก ๆ เหมือนกัน ก็คือการเล่นลิเก หนูคิดว่าเป็นความกตัญญูเหมือนกัน ก็เป็นแบบ อย่างสำหรับตัวของหนู เพราะว่าหนูคิดว่าถ้าหนูไม่มีต้นแบบ หรือว่าไม่มีใครที่ ทำให้ดู หนูก็ไม่รู้ว่าจะต้องทำอย่างไรเราก็ไม่รู้ว่าความกตัญญูสามารถตอบแทน ในรูปแบบไหน ได้บ้าง...” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)

“แม่ก็จะบอกตลอดว่าการที่ไปช่วยตากกับยายที่บ้าน เพราะตอนนี้ เขาแก่แล้วคะ ถ้าที่บ้านมีอะไร ที่แม่ช่วยได้แม่ก็จะไปช่วยตลอด เพราะว่าเวลาที่ บ้านหนูมีปัญหาอะไรแม่ก็ตากกับยายเค้ามาช่วยตลอด...” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

2) การมีหน้าที่ช่วยงานแบ่งเบาภาระพ่อแม่ผู้ปกครอง คือ การ ได้รับหน้าที่ให้ช่วยงานบ้าน งานของครอบครัว เพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ผู้ปกครอง แล้วเกิดความตระหนักในสิ่งที่ทำว่าเป็นการตอบแทนคุณที่ตนสามารถ ทำได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ความกตัญญูทศเวท ดังคำกล่าวที่ว่า

“ตอนเด็ก ๆ พี่สะใภ้ จะบอกหน้าที่ไว้ ว่าให้ใครทำอะไรอย่างนี้จะ เป็นการฝึกเรา พวกหนูก็ทำ ต่างคนต่างทำหน้าที่ ตั้งแต่เด็กจนโต ตอนนี้อีกยังทำ หนูได้ช่วยเตรียมกับข้าว เตรียมข้าว เวลาที่เขาไปทำงานไร หนูไม่อยากให้พี่เขา มาทำ พี่เขาเหนื่อยจากการทำงาน หนูก็จะทำงานในบ้านทุกอย่างที่หนูทำได้ พี่เขา กลับมาเขาจะได้สบายใจ ไม่ต้องเหนื่อย กินข้าว อาบน้ำ แล้วก็นอน” (ผู้ให้ข้อมูล คนที่ 1)

“ถ้าเป็นวันหยุดก็ทำงานบ้านทุกอย่างครับ ซักผ้า ตัดหญ้า เลี้ยงไก่ ซ่อมแซมบ้านที่มันผุพัง กวาดบ้าน หุงข้าวตอนเช้า ล้างจาน เพราะต้องช่วยยาย ครับ ยายแก่แล้วถ้าเป็นวันหยุดนาน ๆ ก็จะไปทำงาน part-time ทำครับ เช่น ตอนนั้นผมก็จะเดินขายนมเปรี้ยวบ้าง แล้วก็ไปขายของอย่างอื่น จัปปลาก็มี ครับ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

1.2 สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน หมายถึง สถานการณ์ภายใน โรงเรียนที่นักเรียนได้สัมผัส รับรู้ข้อมูลแล้วส่งผลทำให้นักเรียนเกิดความกตัญญู กตเวทิตะหรือมีเพิ่มมากขึ้น มีดังนี้ คือ

1) การถูกสอนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอน คือ การสอนความ กตัญญูกตเวทิตะในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน แล้วนักเรียนเกิดการ เรียนรู้ความกตัญญูกตเวทิตะ ดังคำที่กล่าวไว้ว่า

“การสอนหลายรูปแบบ เคยมีทั้งการจัดอบรมที่ให้พระมาพูด มาสอน ให้นั่งสมาธิแล้วเขาก็จะพูดเกี่ยวกับพ่อแม่ของเรา ตั้งแต่เล็กจนโต เขาเลี้ยงดูเรามาเราได้ตอบแทนอะไรเขาหรือยัง มันจะเป็นฟิล แบบนี้ ถ้าเป็น คุณครูก็สอนตรง ๆ เลย สอนว่าเราจะต้องเป็นคนที่มีรู้จักทดแทนบุญคุณคนอื่นที่มี บุญคุณกับเรา ถ้าเกิดตามหลักการพระพุทธศาสนาจะเชิญพระอาจารย์ วิทยากร มาบรรยายให้ฟัง หนูรู้สึกว่าการให้นั่งสมาธิแล้วก็เปิดเสียงเพลงเบา ๆ แล้วพูด เชิงให้เรานึกคิด หนูว่า อันนั้นเป็นการสอนเรื่องความกตัญญูได้ดีระดับหนึ่งเลย สำหรับที่หนูเคยผ่านมานะคะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“จะมีตามวิชาพระพุทธศาสนา ตามที่คุณครูสอนก็จะเปิดเรื่อง ความกตัญญูกตเวทิตะให้ดู พูดคุย กันบ้าง เรื่องเล่าก็มีเหมือนกันคือให้เพื่อน ๆ มาแชร์ประสบการณ์ พูดถึงเกี่ยวกับความกตัญญูของเขาที่ทำ ต่อครอบครัว” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)

2) การเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมความกตัญญูกตเวทิตะ หมายถึง การ ที่นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมความกตัญญูกตเวทิตะที่โรงเรียนจัดขึ้น แล้วเกิด

การเรียนรู้ความกตัญญูกตเวทิต้อง ดังคำที่กล่าวว่า

“ถึงวันครูที่ไรพวกหนูก็จะเอาดอกไม้ไปไหว้เอาพวงมาลัยที่เราทำเองทั้งคืนคะ ไปไหว้ครูเราไม่ได้ทำแค่อันเดียวเราตั้งใจที่จะไปไหว้ครูที่คอยสอนเราให้เป็นคนดี คอยสอนเราตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จนเราโตขึ้นมาได้ คือพวกหนูทำแบบไม่หลับไม่นอนทั้งคืน ถึงแม้ว่าได้ไม่เยอะแล้วก็ไม่สวยเราก็เอาไปไหว้ครู ครูก็รับแล้วก็ให้พรพวกเรา การที่เราทำทั้งคืนนั้นมันก็มีค่า” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8)

“เรื่องประธานนักเรียนไม่ค่อยได้ทำคะแต่ถ้าเป็นจิตอาสาเกี่ยวกับหอก็มีคะ ก็มีมาหั่นผักที่โรงอาหาร หนูจะทำคนละเวลากับพี่คนเมื่อก็คะ หนูก็จะมาทำอาหารทุกเย็นวันอาทิตย์ถึงวันพฤหัสบดีตอนเย็นคะ ส่วนในหอก็จะมีการแบ่งเวรแบ่งกลุ่ม พวกหนูก็ทำเวรภายในบ้านกวาดบ้าน ล้างห้องน้ำ ก็วนกันทำไปแบบนี้คะ หนูก็คิดว่าเหมือนกับเป็นหน้าที่และเป็นการตอบแทนด้วย เพราะว่าเรามาอยู่ที่นี้ก็ฟรี ทุกอย่างเลยคะ เหมือนทำเพื่อเป็นการตอบแทนเขาคะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6)

1.3 สิ่งแวดล้อมทางสังคม หมายถึง สถานการณ์หรือเหตุการณ์ในสังคมที่นักเรียนได้สัมผัส รับรู้ข้อมูลแล้วทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ความกตัญญูกตเวทิต้อง มีดังนี้ คือ

1) สื่อทางสังคม หมายถึง สื่อทางสังคมประเภทต่าง ๆ ที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิต้องแล้วทำให้นักเรียนเกิดความกตัญญูกตเวทิต้อง หรือมีความกตัญญูกตเวทิต้องเพิ่มมากขึ้น ดังคำที่กล่าวว่า

“หนูไปเห็น ในสื่อโซเชียล ผ่าน ช่องยูทูป อะไรต่าง ๆ ที่เขาถ่ายมาให้ดูที่เห็นแบบชีวิตเขา ความเป็นอยู่ ความลำบาก เหมือนคนแก่ที่แบบไม่มีลูกหลานมาคอยดูแล ที่อยู่ตามลำพัง เช่น คุณตาคุณยายอะไรแบบนี้คะ แล้วก็หนูเดินไปเห็นเองที่เค้าแบบ อยู่ตามสะพานลอย ที่เขาไม่มีบ้านให้อยู่ อะไรแบบนี้คะ หนูรู้สึกว่าคุณตาคุณยายเขา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

“เป็นหนังสือ ประมวลว่าเขาทะเลาะกับพ่อแม่ เป็นคนที่ไม่รู้จักความกตัญญูแล้วสุดท้ายมีบทสรุปเป็น อย่างไร กลับมาอีกทีก็คือเราก็ไม่มีเขาแล้ว ไม่มีเขาให้เราตอบแทนบุญคุณได้อีกแล้ว หนูว่าหนังสือแบบนี้มัน สะท้อนมันสะท้อนความรู้สึก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)

2) **คำสอนทางศาสนา** คือ การถ่ายทอดคำสอนของศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูทเวทีโดยวิธีการต่าง ๆ ทำให้นักเรียนรับรู้ข้อมูลและเกิดการเรียนรู้ความกตัญญูทเวที ดังคำที่กล่าวว่า

“หนูชอบฟัง บางวันที่หนูรู้สึกเครียดก็จะชอบฟังเกี่ยวกับพระสอนเรื่องความกตัญญูในอุทูป ฟังก่อนนอน หนูชอบฟัง เพราะเรารู้สึกว่าเราฟังแล้วสบายใจ ท่านก็พูดเกี่ยวกับความกตัญญูว่า เราต้องกตัญญูต่อพ่อแม่อย่างไร ครูบาอาจารย์หรือว่าญาติพี่น้อง หรือทุกคนที่มีพระคุณกับเราเราต้องตอบแทนเขาอย่างไร” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

“คุณครูเค้าก็จะสอนเรื่องความกตัญญูทเวทีให้เรา แล้วหนูก็เป็นเด็กวัด หนูอยู่ที่วัดด้วย หลวงพ่อท่านก็จะสอนเรา ทุกเรื่องเลยคะ หลวงพ่อก็จะสอนเกี่ยวกับการทำความดีคะ ถ้าเราเจอผู้ใหญ่หรือว่าหรือผู้ใหญ่ถือของหนักหนักหรือว่าเจอครูถือของหนักมากหรือเจออะไรแบบนี้ถ้าตอนนั้นเรามีถุงหรือว่าไม่ติดขัดอะไรก็ให้เข้าไปช่วยครู” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8)

2 **เงื่อนไขภายใน** หมายถึง การรู้คิดที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของความกตัญญูทเวที แล้วมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความรู้สึกและพฤติกรรมการแสดงความกตัญญูทเวทีตามมา จากผลการสัมภาษณ์ สรุปเงื่อนไขภายในได้ 4 ประการดังนี้

2.1 **การตระหนักรู้ในคุณค่าของสิ่งที่ได้รับ** หมายถึง การที่บุคคลรู้ว่าสิ่งที่ได้รับจากการกระทำดีของผู้มีบุญคุณนั้น มีประโยชน์ มีคุณค่า มีความสำคัญสำหรับตนเอง ดังคำที่กล่าวว่า

“ก่อนที่หนูจะตัดสินใจมาเรียนที่นี่ หนูไม่มีโรงเรียนอื่นให้เลือก กลัว

ด้วยว่าตัวเองจะไม่มีที่เรียน จะไม่มีอนาคต จนได้มาเจอกับโรงเรียนนี้ ทุกอย่างก็คือฟรีหมด มีหนังสือให้เราได้เรียน มีห้องเรียนดี ๆ มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้หนูมองเห็นอนาคตของตัวเองในวันข้างหน้า” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)

“ช่วงหนึ่งที่พ่อแม่ไม่ค่อยมีตังค์ พ่อแม่ก็จะเก็บตังค์ซื้อของที่เราต้องใช้ในการศึกษา อย่างผมบอกว่าผมอยากได้การ์ตูนญี่ปุ่นเล่มที่มีแบบเอาไว้ฝึกภาษา พ่อก็บอกว่าเดี๋ยวพ่อเก็บตังค์ก่อนแล้วพอประมาณครึ่งเดือนพ่อก็ซื้อให้ ถ้าพ่อเขาไม่ทำให้เราขนาดนั้นเราก็ไม่มีทุกวันนี้ อย่างการเรียนญี่ปุ่นถ้าเราไม่ได้หนังสือเล่มนั้นมาเราก็ไม่ได้ความรู้เพิ่มขนาดนี้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

2.2 การตระหนักรู้ในความห่วงใย เอาใจใส่ของผู้มีบุญคุณ หมายถึง การที่บุคคลรู้ว่าตนได้รับคุณประโยชน์จากการกระทำด้วยความรัก ความห่วงใย ความเอาใจใส่ของผู้มีบุญคุณ ดังคำที่กล่าวว่า

“รู้สึกว่าเขาห่วงใยเราตลอด และก็เหมือนเขาไม่ทิ้งเรา เขาเป็นที่พึ่งทางใจอย่างเดียวเรารู้สึกว่าเราไม่ได้อยู่ตัวคนเดียว ถึงแม้ว่าเราจะอยู่ไกลบ้าน บางครั้งปัญหาบางเรื่องเราไม่สามารถคุยกับเขาได้ แต่เราสามารถโทรไปคุยกับเขายังได้ยินเสียงค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

“ครูทุกคนก็จะมี เขาจะคอยสั่งสอนทุกเรื่อง เรื่องการเรียนบ้าง เรื่องการใช้ชีวิตรวมกันกับผู้อื่น ทุกเรื่องครูจะเป็นคนสอนทุก ๆ อย่าง เพื่อให้เราไปใช้ชีวิตอยู่กับคนอื่นได้ ครูก็จะเป็นคนสอนเพื่อให้เราเข้าสังคม ไปข้างนอกก็ใช้ชีวิตอยู่กับคนอื่นได้ ครูคอยเอาใจใส่เรา เรื่องเรียนหรือว่าเรื่องงานที่เราพลาด สอบตก เขาก็จะคอยดูแล และเขาจะคอยแก้ไขจุดบกพร่องในตัวเราเปรียบเสมือนพ่อแม่อีกคนครับ จะคอยเป็นที่ปรึกษาให้เราครับ ดีใจที่เจอครูที่เอาใจใส่เราดี คอยเห็นอกเห็นใจ อยู่ข้าง ๆ เวลาที่เราทุกข์” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

2.3 การตระหนักรู้ในความตั้งใจช่วยเหลือของผู้มีบุญคุณ หมายถึง การที่บุคคล รู้ว่าผู้มีบุญคุณกระทำด้วยความตั้งใจที่จะให้ประโยชน์เกิดแก่ตนอย่างแท้จริง ดังคำที่กล่าวว่า

“ครูเขามาสอนเต็มทีมาก สอนทุกอย่าง มีเทคนิคต่าง ๆ ก็สอนแบบ ไม่เสียตายนะ ครูเขาตั้งใจมาสอนด้วยใจเราก็ตั้งใจซ้อม แล้วก็เอาสิ่งที่เขามาสอน มาจำและก็ปฏิบัติต่อไปค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

“ครูเขาตั้งใจสอนมากเลยคะ นักเรียนบางคนไม่ตั้งใจก็ยังไม่มาสอน ให้ทุกวัน ไม่ว่างก็ยังมีมา แล้วก็เวลาไปแข่งกีฬา บางทีโรงเรียนไม่พอใช้มีคะ ครูก็เป็นคนช่วยออกให้ทั้งลูกบอลหรือว่าชุดเสื้อผ้านักกีฬาตอนไปแข่งครูเขาก็เป็นคน จัดหาให้คะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6)

2.4 การตระหนักรู้ในความเสียสละของผู้มีบุญคุณ หมายถึง การที่บุคคลรู้ว่าตนได้คุณประโยชน์จากความเสียสละความสะอาดสบาย อดทน ยอมลำบาก ยอมเสียเวลา ทรัพย์สินเงินทอง เพื่อให้คุณประโยชน์ ส่งเสริมสุขภาพ ของนักเรียน ดังคำที่กล่าวว่า

“ของหนูก็คือการที่หนูมาเรียนที่นี่แล้วก็หนูก็จะจบม. 6 แล้วท่าน ต้องช่วยหาเงินที่จะส่ง หนูเรียนต่ออีกคะ เขาต้องเหนื่อยเพื่อที่จะได้เงินมาส่งเรา เพราะท่านต้องไปตากแดด ตากลม ตากฝนที่ไรต์ตลอดเพื่อนำเงินมาให้เราแล้วท่าน ก็ต้องเผชิญกับวิกฤต โควิดอีก คือสินค้าคือผลผลิตที่เราปลูกไว้ไม่สามารถนำไป ขายข้างนอกได้ เราต้องเอาเงินให้คนอื่นด้วยเพื่อที่เขาจะเอาไปขายให้เราคะ ก็จะได้ กำไรไม่มาก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)

“ตอนผมไปหาพี่ ตอนกลับมาผมไม่เคยออกไปข้างนอก ผมหลงทาง แล้วพี่คนที่ขับรถตู้บอกว่าผมขึ้นรถสายผิด เขาก็เลยไปจอดให้อีกสถานีหนึ่งแล้ว เขาบอกว่าเขาไม่คิดตังค์ ก็เหมือนเขาอุดหนุนรถกลับมา แล้วก็สละเวลาในการ ทำหน้าที่ของเขาเพื่อจะมาช่วยผม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปว่า เงื่อนไขภายนอกที่ทำให้ความกตัญญู กตเวทิตะของบุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว โรงเรียน และสังคม ที่มีสถานการณ์ให้ข้อมูลความกตัญญู กตเวทิตะแก่บุคคล เช่น การมี ตัวแบบของสมาชิกภายในครอบครัว การสอน การจัดกิจกรรมส่งเสริมความ

กตัญญูทเวที และสื่อทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนเงื่อนไขภายใน คือ การรู้คิดเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ตนเองได้รับคุณประโยชน์ ได้แก่ การตระหนักรู้ในคุณค่าของสิ่งที่ได้รับ การตระหนักรู้ในความห่วงใย เอาใจใส่ ความตั้งใจช่วยเหลือ ความเสียสละของผู้มีบุญคุณ แล้วทำให้ความกตัญญูทเวทีของบุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลง

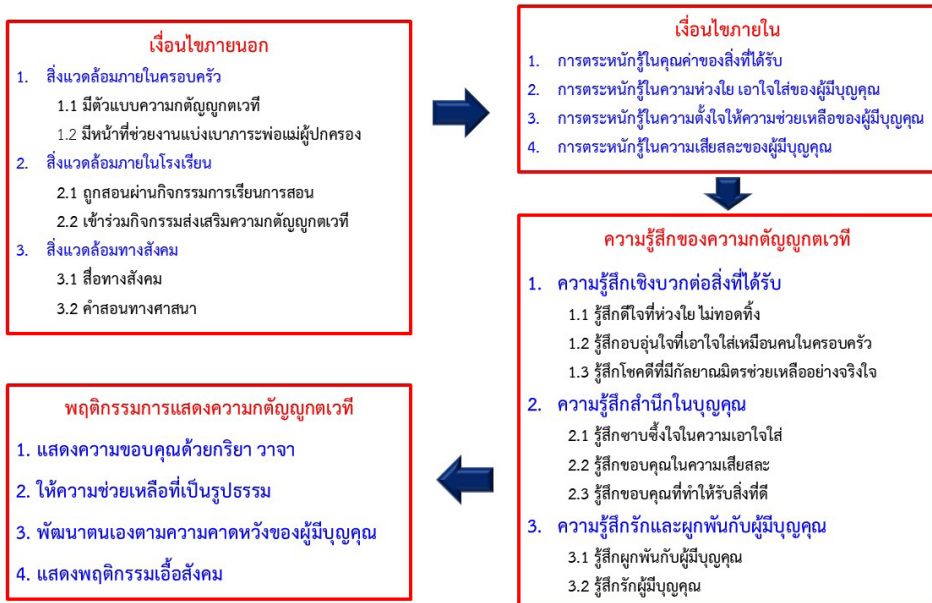
5. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปเนื้อหาและเงื่อนไขของความกตัญญูทเวทีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนี้

เมื่อนักเรียนรู้ว่าตนได้รับคุณประโยชน์ที่มาจากกระทำดีของผู้อื่นหรือสิ่งอื่น ในความเข้าใจของนักเรียนความกตัญญูทเวทีที่เกิดขึ้นในสถานการณ์นั้น คือ “การรู้คุณ” และ “การตอบแทนคุณ” ซึ่งการรู้คุณ คือ สภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นและกระตุ้นให้เกิดความต้องการตอบแทนคุณ จากการประมวลผลการสัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ จึงสรุปนิยามความกตัญญูทเวทีว่า หมายถึง สภาวะอารมณ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นเมื่อตระหนักรู้ว่าคุณประโยชน์ที่ตนได้รับนั้นเกิดจากการกระทำดีของบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่น และอารมณ์นั้นกระตุ้นให้บุคคลกระทำการตอบแทนต่อผู้มีบุญคุณโดยตรงและโดยอ้อมด้วยการแสดงพฤติกรรมเอื้อสังคมต่อบุคคลที่สามหรือสังคม จากนิยามข้างต้น ความกตัญญูทเวทีมี 2 องค์ประกอบ คือ อารมณ์ของความกตัญญูทเวที และพฤติกรรมของความกตัญญูทเวที โดยอารมณ์ของความกตัญญูทเวที ประกอบด้วย 3 ความรู้สึก คือ ความรู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งที่ได้รับ ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณ และความรู้สึกรักและผูกพันกับผู้มีบุญคุณ ซึ่ง สภาวะอารมณ์ของความกตัญญูทเวทีที่เกิดขึ้นจะกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมการตอบแทนหรือตั้งใจแสดงพฤติกรรมการตอบแทนต่อผู้มีบุญคุณโดยตรงและโดยอ้อม โดยพฤติกรรมการแสดงความกตัญญูทเวที แบ่งได้ 4 วิธี คือ

1) การแสดงความขอบคุณด้วยกิริยา วาจา 2) การให้ความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมแก่ผู้มีบุญคุณ 3) การพัฒนาตนเองตามความคาดหวังของผู้มีบุญคุณ และ 4) การแสดงพฤติกรรมเอื้อสังคม

หลักการที่ส่งผลต่อการกำหนดทิศทางหรือความเข้มของความกตัญญูกตเวที คือ เงื่อนไขของความกตัญญูกตเวที แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ เงื่อนไขภายนอกและเงื่อนไขภายใน โดยเงื่อนไขภายนอก เป็นสถานการณ์แวดล้อมที่นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งได้แก่ สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว โรงเรียน และสังคม อันเป็นแหล่งของข้อมูลที่นักเรียนได้ดูดซึมภาพ และเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทีที่ตนพบเห็นมาสร้างเป็นโครงสร้างทางสติปัญญาเข้ามาไว้ในโครงสร้างทางสติปัญญา เมื่อมีเหตุการณ์ที่ตนเองได้รับคุณประโยชน์จากการกระทำของผู้มีบุญคุณ นักเรียนมีการรับรู้และแปลความหมายโดยข้อมูลความรู้เดิมที่เก็บไว้ในโครงสร้างทางสติปัญญากระตุ้นให้เกิดเงื่อนไขภายใน คือ การตระหนักรู้คุณค่าของสิ่งที่ได้รับ การตระหนักรู้ในความห่วงใยเอาใจใส่ การตระหนักรู้ในความตั้งใจช่วยเหลือ และการตระหนักรู้ในความเสียสละของผู้มีบุญคุณ การรู้คิดของเงื่อนไขภายในเหล่านี้ ส่งผลต่อการเรียนรู้ของอารมณ์และพฤติกรรมความกตัญญูกตเวทีตามมา ดังแสดงไว้ในแผนภาพกระบวนการเรียนรู้ความกตัญญูกตเวที

ภาพที่ 1 กระบวนการเรียนรู้ความกตัญญูตเวทีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

6. อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดความกตัญญูตเวทีของเยาวชนไทยระยะวัยรุ่น แสดงไว้ด้วยคำว่า “การรู้คุณและการตอบแทนคุณ” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความกตัญญูตเวทีในคำสอนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่วิเคราะห์ว่า กตัญญู หมายถึง การสำนึกบุญในอุปการคุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นเป็นภาวะทางจิตใจหรือมโนกรรม ส่วนกตเวที หมายถึง การตอบแทนคุณที่แสดงออกมาเป็นการกระทำหรือการปฏิบัติเป็นกายกรรมและวจีกรรม¹⁸ ซึ่งภาวะทางจิตใจของความกตัญญูนี้มีลักษณะกระตุ้นให้เกิดความต้องการตอบแทนคุณซึ่งเทียบเคียงได้กับแนวคิดปรัชญาสมุปปาท ชั้น “เวทนา ปัจจยา ตัณหา” หมายถึง ความรู้สึกกระตุ้นให้เกิดตัณหา คือ ความอยากได้หรือความต้องการ ที่สำโรช บัวศรี นำมาอธิบาย

¹⁸ อำนาจ สงวนกลาง, “การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูตเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท,”: 112.

ขั้นตอนของการเกิดความรู้สึก ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรม¹⁹ ในงานวิจัยนี้ จึงสรุปว่า สำหรับเยาวชนไทยความกตัญญูทศเวทที่ประกอบด้วย “อารมณ์” คือ การรู้คุณ และ “พฤติกรรม” คือ การตอบแทนคุณ ซึ่งแนวคิดนี้มีขอบเขตกว้างกว่าแนวคิดความกตัญญู (Gratitude) ในการศึกษาของสาขาจิตวิทยาเชิงบวก ที่เน้นเฉพาะด้านอารมณ์ดังที่แมคคัลลอคจ์และคณะ เสนอไว้ว่า “ความกตัญญู เป็นอารมณ์เชิงจริยธรรม (Moral emotion) ที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรม เพื่อตอบแทนคุณ”²⁰ โดยการให้ความสำคัญกับด้าน “พฤติกรรมการตอบแทน” นี้ เป็นลักษณะร่วมของแนวคิดความกตัญญูทศเวทที่ในสังคมตะวันออก ซึ่งอาจจะมาจากการได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา โดยในสังคมญี่ปุ่นที่รับอิทธิพลจากคำสอนพระพุทธศาสนาในจีนที่ปรับตัวผสมผสานกับปรัชญาหลักคำสอนของ ลัทธิขงจื้อได้เน้นย้ำแนวคิด “บุญคุณ (On)” เป็นบรรทัดทางศีลธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เมื่อรับบุญคุณหรือความช่วยเหลือ จะเกิดความรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณและต้องตอบแทนคืนไปให้ผู้มีบุญคุณ²¹ ดังนั้นเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น นักศึกษาญี่ปุ่นจะเกิดความรู้สึกเป็นหนี้ซึ่งเป็นความรู้สึกเชิงลบพร้อมกับความรู้สึกเชิงบวก และทั้งสองความรู้สึกมีความสัมพันธ์ทางบวกกับ “แนวโน้มแสดงพฤติกรรมการตอบแทน”²² ส่วนในเยาวชนไทย อารมณ์ของความกตัญญูทศเวทที่กระตุ้นความต้องการตอบแทนคุณ คือ ความรู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งที่ได้รับ

¹⁹ สาโรช บัวศรี, *จริยธรรมศึกษา*, 22-24.

²⁰ Michael E. McCullough, Shelly D. Kilpatrick, Robert A. Emmons, and David B. Larson, “Is Gratitude a Moral Affect?,” *Psychological Bulletin*, 127, no. 2, (March 2001): 253.

²¹ Takashi Naito, and Naoko Washizu, “Note on Cultural Universals and Variations of Gratitude from an East Asian Point of View,” *The Journal of Behavioral Science*, 10, no. 2, (July 2015): 4.

²² Takashi Naito, Janjira Wangwan, and Motoko Tani, “Gratitude in University Students in Japan and Thailand,” *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, no. 2, (March 2005): 247.

ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณ และความรู้สึกรักและผูกพันกับผู้มีบุญคุณ

ข้อมูลอารมณ์ของความกตัญญูตเวทีที่ได้จากประสบการณ์ของนักเรียนในงานวิจัยนี้มีความกว้าง สามารถอธิบายได้ครอบคลุมและให้แง่มุมเชิงลึกที่น่าสนใจในการอธิบายกระบวนการเรียนรู้ความกตัญญูตเวที เมื่อนักเรียนรับรู้ว่าเป็นผู้รับคุณประโยชน์จากการกระทำดีของผู้มีบุญคุณ ความรู้สึกแรกที่เกิดขึ้นคือ ความรู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งที่ได้รับ หลังจากนั้นนักเรียนที่มีความกตัญญูจะพิจารณาถึงต้นเหตุหรือที่มาของคุณประโยชน์และมองเห็นการกระทำของผู้มีบุญคุณมีความดีงามด้านต่าง ๆ และเกิดความรู้สึกซาบซึ้งขอบคุณ ซึ่งสอดคล้องกับเอมมอนส์²³ ที่กล่าวว่า ความกตัญญูตเวที เป็นความรู้สึกซาบซึ้งของบุคคลที่เกิดขึ้นเมื่อมีใครบางคนทำสิ่งที่ใจดีและช่วยเหลือเขา เป็นความรู้สึกขอบคุณ (thankful) และร่าเริง (joy) ที่ตอบสนองต่อการรับคุณประโยชน์

ความรู้สึกสำนึกบุญคุณ มีความซาบซึ้งใจในความเอาใจใส่ ความขอบคุณในความเสียสละของผู้มีบุญคุณ เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการได้ประสบหรือสัมผัสสถานการณ์ที่ตนได้รับคุณประโยชน์ แล้วมองเห็นที่มาหรือต้นเหตุของคุณประโยชน์ มาจากการกระทำที่เอาใจใส่ เสียสละของผู้อื่น ผู้ที่มีความกตัญญูจะเรียนรู้การมองด้านดีของผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีการร่วมความรู้สึกและเกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ทำให้เกิดความซาบซึ้งขอบคุณผู้มีบุญคุณ และผู้มีบุญคุณกลายเป็นบุคคลพิเศษ มีความรู้สึกรักและผูกพัน ห่วงใยในสุขภาพและปรารถนาให้ผู้มีบุญคุณมีความสุข ซึ่งความรู้สึกของความกตัญญูนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพของฮลาวาและเอลเฟอส์²⁴ ที่กล่าวว่า ความกตัญญูเป็นอารมณ์ความรู้สึกหนึ่งที่เกิดจากการผสมผสานร่วมกันระหว่างอารมณ์ของการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น เช่น ความใกล้ชิด ความรู้สึกไม่โดดเดี่ยว และอารมณ์

²³ Robert A. Emmons, "Gratitude," *Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*, ed. Christopher Peterson and Martin E. P. Seligman (New York: Oxford University Press, 2004): 554.

²⁴ Patty Hlava, and John Elfers, "The Lived Experience of Gratitude," 449-450.

ที่มีสุขภาพะ เช่น รู้สึกอบอุ่นที่หัวใจ รัก โชคดี เป็นต้น ข้อค้นพบเกี่ยวกับอารมณ์ของความกตัญญูนี้จึงสนับสนุนว่าผู้ที่มีความกตัญญูกตเวที มีความสามารถในการร่วมความรู้สึกเอาใจเขามาใส่ใจเราคิดถึงจิตใจผู้อื่น มีความรู้สึกของการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น สามารถที่จะสร้างและรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้

7. ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ข้อค้นพบใหม่ของงานวิจัยนี้ คือ ในนักเรียนไทย การตระหนักรู้ในความห่วงใยเอาใจใส่ของผู้มีบุญคุณ เป็นเงื่อนไขภายในความกตัญญูกตเวทีของที่มีผลทำให้เกิดการเรียนรู้ความกตัญญูกตเวที กล่าวคือ ผลการศึกษาวิจัยในอดีต เทสเซอร์ เกทวูดและดริเวอร์²⁵ แสดงหลักฐานเชิงประจักษ์สนับสนุนว่า ปัจจัยทางจิตสังคม 3 ประการ คือ 1) การรับรู้ว่ามีความตั้งใจ (Intention) ในการให้อุปการคุณ 2) การรับรู้ต้นทุน (Cost) ด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการให้อุปการคุณ 3) การรับรู้ถึงคุณค่า (Value) ของอุปการคุณ เป็นปัจจัยกำหนดความเข้มของความกตัญญู แต่ผลการวิจัยรูปแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูลครั้งนี้ นอกจากจะพบเงื่อนไขภายในของความกตัญญูกตเวที 3 ประการที่สอดคล้องกับผลการศึกษาของเทสเซอร์และคณะแล้ว ยังพบว่า การตระหนักรู้ความห่วงใยเอาใจใส่ของผู้มีบุญคุณเป็นเงื่อนไขภายในที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความกตัญญูกตเวทีในนักเรียนด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของเยาวชนไทยในปัจจุบันที่นอกจากจะตระหนักในความสำคัญของการกระทำและผลลัพธ์ที่แสดงออกมาภายนอก คือ การมีความตั้งใจ มีความเสียสละแรงกาย เวลา ทรัพย์สินเพื่อให้ความช่วยเหลือของผู้มีบุญคุณ และคุณค่าของสิ่งที่ได้รับแล้ว เยาวชนไทยยังให้ความสำคัญกับจิตใจที่มีความปรารถนาดี โดยผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีจะตีความ เชื่อมโยงคุณประโยชน์

²⁵ Abraham Tesser, Robert Gatewood, and Michael Driver, "Some Determinants of Gratitude," *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, no. 3, (July 1968): 233.

ที่ตนได้รับนั้นมาจากจิตใจที่มีความห่วงใย เอาใจใส่ของผู้มีบุญคุณ ซึ่งผลการวิจัยนี้มีนัยสำคัญในการออกแบบกิจกรรมเสริมสร้างความกตัญญูตเวที โดยการเน้นสร้างสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความรู้คิดที่เป็นเงื่อนไขภายใน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ความกตัญญูตเวทีตามมา

สถานการณ์แวดล้อมที่นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ ตั้งแต่ภายในครอบครัว โรงเรียน และสังคม เป็นแหล่งของประสบการณ์เกี่ยวกับความกตัญญูตเวทีเข้ามาไว้ในโครงสร้างทางสติปัญญา สถาบันทางสังคมเหล่านี้เป็นแหล่งที่จะสามารถปลูกฝังความกตัญญูให้กับเยาวชนไทยได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การมีตัวแบบความกตัญญูตเวที การสอน ถ่ายทอดผ่านกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนสื่อทางสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ที่เน้นเนื้อหา ให้แง่คิดด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับเงื่อนไขภายในของความกตัญญูตเวที จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ความกตัญญูตเวที ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในเชิงนโยบายของแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูตเวทีให้แก่เยาวชนทั้งในระบบการศึกษาในโรงเรียนและในสังคม

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การนำข้อค้นพบเกี่ยวกับเงื่อนไขภายนอกไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการปลูกฝังความกตัญญูตเวทีแก่เยาวชน เช่น ส่งเสริมการนำคำสอนทางศาสนาไปเผยแพร่ทางสื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่เยาวชนมีความคุ้นเคย เข้าถึงได้ง่าย การส่งเสริมการจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรมความกตัญญูตเวทีสำหรับเยาวชนหรือสำหรับนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

8.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ การนำข้อค้นพบเกี่ยวกับเงื่อนไขภายในไปใช้ในการออกแบบจัดประสบการณ์การเรียนรู้ความกตัญญูกตเวที โดยเน้นพัฒนาการรู้คิดที่เป็นเงื่อนไขภายใน คือ การตระหนักรู้ในคุณค่าของสิ่งที่ได้รับ การตระหนักรู้ความห่วงใยเอาใจใส่ ความตั้งใจช่วยเหลือ ความเสียสละของผู้มีบุญคุณ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ความกตัญญูกตเวที

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) งานวิจัยนี้มีข้อจำกัด คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นนักเรียนในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยที่มีลักษณะทั่วไป เช่น นักเรียนของโรงเรียนสามัญศึกษา

2) งานวิจัยครั้งนี้ ส่วนใหญ่นักเรียนรายงานความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคล งานวิจัยครั้งต่อไปควรเน้นศึกษาความกตัญญูกตเวทีต่อโรงเรียน องค์กร สังคม

บรรณานุกรม

• ภาษาไทย

1. หนังสือ

ฐาศุภร์ จันประเสริฐ. *กระบวนการทัศน์สร้างสรรค์นิยม หลากหลายรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์*. ปทุมธานี: ไอเดียนาสิน มีเดีย โซลูชั่น, 2565.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. *มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551.

สาโรช บัวศรี. *จริยธรรมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, 2526.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. *วิภาควิธีแห่งจิตตปัญญา: จากศีล 5 ถึงปรัชญาปารมิตา*. นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553.

2. บทความ

เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา. “การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ.” *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, ปีที่ 7, ฉบับที่ 1, (มกราคม-เมษายน 2565): 167-176.

อำนาจ สวงกลาง. “การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท.” *วารสารธรรมธारा*, ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 12), (มกราคม-มิถุนายน 2564): 101-130.

3. วิทยานิพนธ์

นवलลอ วรชินา. “ผลของโปรแกรมพัฒนาการแสดงความกตัญญูกตเวทีของเด็กไทย.” *สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

4. ข้อมูลจากเว็บไซต์

ไทยรัฐฉบับพิมพ์. “ช็อกสังคม ด.ญ.14 ซ่าแม่ บงการวางแผนแฟนหนุ่มวัย 16 พี่ชายสาหัส.” *ไทยรัฐออนไลน์*, 9 เมษายน 2565.

<https://www.thairath.co.th/news/local/central/2363512>.

Kapook. “มอบตัวแล้ว ! ลูกวัย 16 แทนแม่สาหัส ลั่นตั้งใจจะฆ่าให้ตาย อยากมีชีวิตอิสระ.” สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2564.

<https://hilight.kapook.com/view/203267>.

• ภาษาต่างประเทศ

1. บทความ

BARTLETT, Monica Y., Paul CONDON, Jourdan CRUZ, Jolie BAUMANN, and David DESTENO. “Gratitude: Prompting Behaviors That Build Relationships.” *Cognition and Emotion*, 26, no. 1, (January 2012): 2-13.

BONO, Giacomo, and Jason T. SENDER. “How Gratitude Connects Humans to the Best in Themselves and in Others.” *Research in Human Development*, 15, no. 3-4, (2018): 224-237.

EMMONS, Robert A.. “Gratitude.” *Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*. Edited by Christopher Peterson and Martin E. P. Seligman. New York: Oxford University Press, 2004: 553-568.

EMMONS, Robert A., and Charles M. SHELTON. “Gratitude and the Science of Positive Psychology.” *Handbook of Positive Psychology*. Edited by C. R. Snyder and Shane J. LOPEZ. New York: Oxford University Press, 2002: 459-471.

- FROH, Jeffrey J., Robert A. EMMONS, Noel A. CARD, Giacomo BONO, and Jennifer A. WILSON. "Gratitude and the Reduced Costs of Materialism in Adolescents." *Journal of Happiness Studies*, 12, no. 2, (April 2011): 289-302.
- FROH, Jeffrey J., William J. SEFICK, and Robert A. EMMONS. "Counting Blessings in Early Adolescents: An Experimental Study of Gratitude and Subjective Well-Being." *Journal of School Psychology*, 46, no. 2, (April 2008): 213-233.
- HLAVA, Patty, and John ELFERS. "The Lived Experience of Gratitude." *Journal of Humanistic Psychology*, 54, no. 4, (2014): 434-455.
- McCULLOUGH, Michael E., Shelly D. KILPATRICK, Robert A. EMMONS, and David B. LARSON. "Is Gratitude a Moral Affect?." *Psychological Bulletin*, 127, no. 2, (March 2001): 249-266.
- NAITO, Takashi, and Naoko WASHIZU. "Gratitude in Life-span Development: An Overview of Comparative Studies between Different Age Groups." *The Journal of Behavioral Science*, 14, no. 2 (May 2019): 80-93.
- _____. "Note on Cultural Universals and Variations of Gratitude from an East Asian Point of View." *The Journal of Behavioral Science*, 10, no. 2, (July 2015): 1-8.
- NAITO, Takashi, Janjira WANGWAN, and Motoko TANI. "Gratitude in University Students in Japan and Thailand." *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, no. 2, (March 2005): 247-263.

RENSHAW, Tyler L., and Rachel M. OLINGER STEEVES. "What Good Is Gratitude in Youth and Schools? A Systematic Review and Meta-analysis of Correlates and Intervention Outcomes." *Psychology in the School*, 53, no. 3, (March 2016): 286-305.

TESSER, Abraham, Robert GATEWOOD, and Michael DRIVER. "Some Determinants of Gratitude." *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, no. 3, (July 1968): 233-236.